

Deze toespraak is gehouden bij de Herdenking van het bombardement Bezuidenhout van 3 maart 1945 door Wim Mertens op zondag 4 maart 2018 in het Koninklijk Conservatorium te Den Haag.

De schoonmoeder van Wim Mertens was Threes Mulder, ten tijde van de Tweede Wereldoorlog een van de verzetsstrijders in het Bezuidenhout.

Goede middag dames en heren,

Dit is **Threes Mulder**. Op 2 maart 1945 fietste zij samen met haar **buurmeisje Alida** door Friesland in de buurt van Boijl, terug naar de 1e van den Boschstraat in Den Haag. De twee meisjes waren op hongertocht naar familie van Alida op het platteland van Friesland geweest. En nu gingen ze terug met een gevulde maag. Wat was de oogst? Aardappelen?, ingemaakte groenten?, eieren? We weten het niet. In Friesland was nog genoeg eten. De tocht naar huis was ruim tweehonderd kilometer, maar waarschijnlijk zijn ze met een boot van Lemmer of Stavoren naar Muiden gevaren. Threes had een fiets met houten banden. Het was een koude dag en er stond een stevige wind. Maar met de boottocht, de houten banden, een lading voedsel en de bezetter op de loer, deed je al gauw drie dagen over zo'n tocht.

Op 4 maart 1945 kwamen Threes en Alida aan in Den Haag, uitgeput van de lange tocht en opgetogen omdat ze voedsel voor hun familie hadden. Maar naarmate ze dichterbij hun huis kwamen maakte hun blijdschap plaats voor iets anders. Dit verbrand hoekhuis is wat ze aantreffen toen ze thuiskwamen.

Op deze foto ziet u hoe de huizen er na het bombardement uitzagen. Om precies te zijn ziet u op deze foto het huis naast het huis van Threes. De tweede verdieping en de zolderverdieping zijn helemaal weg. Dit is dus het beeld dat Threes en Alida aantreffen toen zij thuis kwamen.

Threes en vriendin Alida

gebombardeerde huizen aan de 1^e van den Boschstraat in 1945

Maria Burgers

In het kader van het jaar van het verzet heeft het bestuur van de stichting 3 maart 1945 mij gevraagd iets te vertellen over het verzet en het bombardement op Bezuidenhout. Dit naar aanleiding van mijn boek "op zoek naar de tweede compagnie", waarin beide zaken een rol spelen.

Mijn schoonmoeder, **Threes Mulder**, woonde in het Bezuidenhout en is met het bombardement haar huis kwijtgeraakt. Aan het eind van de oorlog was ze 19 jaar. Threes zat in het verzet, zij was koerierster. Als ik mijn verhaal zou moeten vertellen op basis van hetgeen Threes ooit verteld heeft, dan zou ik nu moeten stoppen. Zij heeft er eigenlijk nooit over willen praten.

In oktober 2007 overleed Threes. Kort na haar overlijden vonden we een doosje met papieren, die duidelijk betrekking hadden op het verzet. Waarschijnlijk was dat doosje te dierbaar om weg te gooien en te pijnlijk om te openen.

In het doosje zat onder andere deze foto. Het is **Maria Burgers**, het was een goede vriendin van Threes. Ze woonde in de Adelheidstraat. Ze is één van de ruim 550 slachtoffers.

In het doosje zaten veel foto's en lijsten met namen van personen. Het bleken lijsten te zijn van mensen van de tweede compagnie van de Binnenlandse Strijdkrachten. De Binnenlandse Strijdkrachten waren samengesteld uit mensen van het verzet.

Mijn vrouw Mieke en ik, werden nieuwsgierig naar hetgeen Threes in de oorlog had gedaan in het verzet. Op de lijsten uit het doosje stonden 117 namen. We hebben geprobeerd zoveel mogelijk van die mensen te traceren, of indien ze waren overleden, hun nabestaanden. Eigenlijk allemaal met het doel om iets over Threes te horen, maar we hoorden veel meer. Dat waren zoveel mooie, indrukwekkende en emotionele verhalen, dat we vonden dat we dat niet verloren mochten laten gaan. Zo is dus het boek ontstaan met de verhalen over de mensen van de tweede compagnie. Daar zaten een paar verhalen bij over Threes, maar ook heel veel verhalen van en over andere verzetshelden.

2e Compagnie van de Binnenlandse Strijdkrachten

Dit is één van de foto's uit het doosje. Er staan 42 personen op deze foto, 40 mannen en twee vrouwen. Threes is de vrouw die rechts vooraan zit. De vrouw links is **Kuuk Buffart** uit Voorburg. We hebben achterhaald dat deze foto op 12 mei 1945 is gemaakt op het Lange Voorhout. Het leek ons onmogelijk om na zoveel jaar nog te achterhalen wie de andere personen op deze foto zijn, maar na ruim vijf jaar zoeken hebben we de namen van 32 personen van deze foto teruggevonden.

Ik zal me vandaag beperken tot de verhalen die betrekking hebben op het bombardement van Bezuidenhout.

Een aantal weken vóór het bombardement van 3 maart vielen regelmatig bommen in de wijk. Bij één van die gelegenheden werd een koerier van het verzet geraakt door granaatscherven. Threes kende deze man. Het was de **heer Tammerijn**. Hoe Threes gewaar werd van het ongeluk weten we niet, maar ze heeft de koerier achter op haar fiets naar het Westeinde ziekenhuis gebracht. De koerier had een bericht bij zich dat hij moest bezorgen in Bezuidenhout. Threes heeft het bericht van hem overgenomen en bezorgd.

Aan het begin van de oorlog woonde Threes in de 1e van den Boschstraat 85. In 1941 zijn ze verhuisd naar de overkant, naar nummer 30. Haar vader overleed begin 1942 aan kanker. Haar moeder hertrouwde in 1943. Afbeeldingen laten zien. (van de winkel). Haar moeder had een sigarenwinkel en ze woonden in het bovenhuis. Threes woonde daar met haar moeder Mien, haar stiefvader Eddy, haar zusje Wil, haar oom Willem, haar tante Greet en haar nichtje Mary. Haar oom en zijn gezin zaten eigenlijk ondergedoken, want Willem was uit zijn huis gezet en heeft een tijd in kampen gezeten, omdat hij zich ook met het verzet had beziggehouden.

1^e van den Boschstraat in de Tweede Wereldoorlog 1940-1945 en uit 1930

De foto laat de winkel zien. De foto is vermoedelijk in de hongerwinter gemaakt. Er was blijkbaar iets te halen, want er staat een lange rij voor de winkel. Op deze foto uit 1930 ziet men een stuk van de 1e van den Boschstraat. De foto is gemaakt ongeveer vanaf de positie waar Threes woonde op nummer 85, aan de rechterkant. Links, de winkel tussen de twee markiezen, is nummer 30.

Van de personen die in het huis woonden is alleen het nichtje Mary nog in leven. Ze was bijna tien toen het bombardement plaats vond en zij heeft verteld hoe het verliep. Ze waren met z'n allen beneden in het huis tijdens het bombardement, toen Willem zag dat een brandbom in de tuin terecht kwam. Dat was voor hen het moment om te vluchten. Ze zijn de straat op

gegaan waar een gigantische chaos en paniek heerste. Er lagen dode mensen op straat. Er was een paard getroffen, dat ondanks het bombardement, door omstanders ter plekke werd geslacht. Ook Willem heeft een stuk kunnen bemachtigen. Iedereen vluchtte in de richting van de laan van Nieuw Oost Indië en naar Voorburg, maar Willem leidde de familie en ook de ouders van Alida naar de Schenkkade. Men verklaarde hem voor gek, want men dacht dat het station wel doelwit zou zijn, maar ze gingen via de Schenkkade en de Hoefkade naar het Oranjeplein waar de grootouders en een tante van Threes woonden.

Dit alles hebben Threes en haar buurmeisje Alida niet meegemaakt. We kunnen ons niet voorstellen hoe het met ze was toen ze hun huis naderden. Hadden ze onderweg al gehoord dat het Bezuidenhout was gebombardeerd? Wat ging er door hen heen toen ze de puinhopen zagen? En toen ze hun eigen huis zagen, helemaal uitgebrand? Gelukkig voor hen was Willem rond het huis bezig om nog dingen te zoeken die gered konden worden. Misschien was hij ook wel daar omdat hij verwachtte dat ze thuis konden komen. Ook Alida en Threes werden meegenomen naar het huis van de grootouders van Threes. Dat huis was natuurlijk veel te klein voor zoveel mensen en werd verdeeld in een vrouwenkamer en een mannenkamer.

Zoekend naar de mensen op onze lijst, kwamen we ene **Wouter Barendse** op het spoor. Hij woonde in Australië. Ook aan hem vroegen we of hij Threes had gekend. Jawel, zei hij, ik woonde in hetzelfde huis. We hebben het gecheckt op de woningkaart en het bleek te kloppen, ook hij woonde in de 1e van den Boschstraat 30. Hij vertelde dat hij bij een groep in Voorburg in het verzet zat en dat Threes door hem in het verzet was gekomen. Ze zijn begonnen met het verspreiden van de illegale krant "het Parool", maar later heeft Threes koerierswerk gedaan en ook wapens vervoerd.

Toen Wouter na een razzia over straat wilde, heeft Threes hem geholpen om verkleed als vrouw ongemerkt de Duitsers te kunnen passeren.

Maar er zijn ook verhalen van anderen uit het Bezuidenhout.

Op de hoek van de Theresiastraat en de laan van Nieuw Oost Indië zat **slagerij Slootweg**. De zoon van de eigenaar, die ook in de zaak werkte, woonde in Voorburg en stond ook op onze lijst. Ook de slagerij is gebombardeerd. De boekhouder van de slagerij kwam daarbij om. Een ooggetuige vertelde over de paniek en chaos op het moment van het bombardement, want er stond een lange rij voor de winkel toen het bombardement begon. Een mevrouw die in Voorburg langs de route woonde waar de vluchtelingen langs liepen, vertelde dat in haar portiek een echtpaar zat met een baby in een handdoek, zonder kleren. Ze waren tijdens het baden van het kind gevlucht. Ze had zelf een kind van dezelfde leeftijd en heeft de baby wat kleertjes

gegeven. Het bleek een knecht te zijn van slagerij Slootweg.

Gebombardeerde Slagerij Slootweg op de hoek Theresiastraat met Laan van NOI

Het volgende verhaal is van **Jouke Oosterling**. Hij heeft zijn verhaal verteld in een aantal persoonlijke gesprekken en in een werkstuk van zijn achterkleindochter. Jouke werkte in de garage bij de Voedselvoorziening van het ministerie van Landbouw, die zat aan de Bezuidenhoutseweg. Hij vertelde dat ook op 2 maart al volop beschietingen waren en dat de granaatsplinters door de muren heen kwamen. Er was op 2 maart al besloten dat het daar te gevaarlijk was en dat de garage verhuisd moest worden naar het centrum. Toen het bombardement op 3 maart plaatsvond, begreep hij al snel dat hij moest zorgen dat hij weg kwam, want in het Haagse bos waren de lanceerplaatsen voor de V2's. En hij zat aan de rand van het Haagse bos. Toen er even een luwte in het bombardement was, is hij vanuit die garage gevlucht. Bij het oversteken van de Bezuidenhoutseweg, zag hij rechts, richting centrum dat een paard en wagen aan flarden ging en links zag hij de RK-kerk instorten. Hij is door een brandgang gelopen, tussen twee huizenblokken, samen met andere vluchtende mensen. Omhoog kijkend realiseerde hij zich dat als één van die huizen zou worden getroffen, ze allemaal bedolven zouden worden onder het puin.

Vanuit vml. Ministerie van Landbouw op Bezuidenhoutseweg 30 (oud EZ-gebouw) zicht op gebombardeerde 1e van de Boschstraat in 1949

Jouke Oosterling (1922-2017)

Hij vluchtte verder door de Adelheidstraat en kwam op het Juliana van Stolbergplein, waar hij op de hoek in een slagerij onder de marmeren toonbank schuilde. Daar zag hij aan de overkant huizen in puin gaan en besloot hij dat hij verder moest. Hij ging door de Charlotte de Bourbonstraat naar de Schenkkade.

Op enig moment hoorde hij weer een zwerm bommenwerpers aankomen. Jouke dacht dat het op de hoek van de 1e van den Boschstraat was. Hij ging een huis binnen waarvan de deur openstond. Hij vroeg of hij even mocht schuilen. De mensen stonden op het punt om te vertrekken en zeiden dat ze net hun koffers onder de trap hadden gezet. Of hij dan op hun koffers wilde passen. Hij raadde hen af om naar buiten te gaan want er kwam net weer een golf vliegtuigen aan. Ze wilden echter toch weg. Hij zat onder de trap op de koffers toen het huis getroffen werd door een bom. Hij hoorde nog gillen, daarna niets meer. Overal was stof en het begon te branden en er was rook. Het lukte hem om het puin weg te schoppen en onder de trap vandaan te komen. Toen de rook en het stof optrok zag hij nog twee muurtjes staan bij de voordeur, van anderhalve meter hoog. Het hele huis was in puin. Van de bewoners heeft hij niets meer teruggezien. In shock en paniek is hij weggelopen.

Een ouderpaar vroeg hem hun dochter van ongeveer acht jaar mee te nemen, want ze vonden het te gevaarlijk voor haar. Hij nam het kind mee. Toen hij buiten de wijk was, zag het kind haar grootouders, die ook gevlucht waren, en die hebben haar meegenomen. Jouke is toen in één ruk naar huis gelopen, zo'n drie kwartier lopen. Totaal overstuur kwam hij thuis.

Het is bijzonder om uit iemands mond een ooggetuigenverslag te horen, van zo'n verschrikkelijke gebeurtenis. Het sprak ons nog extra aan, omdat Jouke het laatste deel van zijn tocht langs dezelfde weg is gegaan als de familie van Threes, die ook met twee meisjes van ongeveer negen jaar door de wijk vluchtten.

Dankzij de vondst van een klein doosje met oude foto's is een lawine van verhalen aan het licht gekomen. Dus als u oude foto's vindt, gooi ze niet weg, ook al weet u niet wie erop staan.

Dank u voor uw aandacht.

Voordracht Wim Mertens 4-3-2018

